

REFLECȚII ASUPRA CERCETĂRII INCONȘTIENTULUI SPIRITUAL ÎN PASTORAȚIE

DRD. CĂLIN-MARIAN DRĂGEANU*
PROTOS. DRD. NATANAEL ZANFIRACHE**

ABSTRACT: The unconscious is one of the concepts of high interest, both for science and theology. The interest shown for the study of the unconscious is found in works conducted by specialists in philosophy, psychology, psychoanalysis and neuroscience. At the same time, in theology it is found predominantly in patristic writings but without an explicit mention of the name of the unconscious, which the science uses. The increased interest in this concept is justified by the complexity of this little-known dimension of man. Also, as the unconscious dimension is of both psychological and spiritual nature, the development of the study of the unconscious in theology is a necessity. This paper sheds light on the most relevant considerations regarding the study of the spiritual unconscious in the pastoral work. In this sense, the paper deals with the most relevant perspectives on the metaphysics of the mind because the unconscious is often associated with the mind and the psyche, as well as some aspects specific to the unconscious in philosophy and psychology. Also, the most relevant aspects of the spiritual unconscious and its dimensions, the “theophilic” unconscious and the “misotheistic” unconscious, were analysed, in order to identify the most important opportunities regarding the study of the spiritual unconscious in the pastoral work.

KEYWORDS: pastoral work, spiritual unconscious, study, “theophilic” unconscious, “misotheistic” unconscious

INTRODUCERE

Conceptul de inconștient reprezintă unul dintre conceptele care prezintă interes pentru specialiști din domenii diverse precum psihologie, psihanaliză, filosofie, neuroștiințe și altele. În privința teologiei, inconștientul este abordat în scrierile patristice ca dimensiune abisală a omului lăuntric, dar nu din aceeași optică precum cea a psihologiei, psihanalizei sau filosofiei. Diferența dintre abordarea științifică și cea patristică o reprezintă modul în care omul este privit și abordat, la nivel holistic, ca și ființă creată de către Dumnezeu. Spre deosebire de științe, lucrarea pastorală are un scop mult mai important în ceea ce-l privește pe om ca și creație a lui Dumnezeu. Dacă știința urmărește să cunoască omul în ansamblul său, având uneori obiective precum îmbunătățirea calității vieții sale materiale, pământești, lucrarea pastorală are un scop care vizează viața veșnică a omului dorind să-l ajute să se mântuiască. Deoarece

„pilda noastră și modelul nostru este Hristos”¹, omul are ca principal obiectiv ajungerea la asemănare cu Dumnezeu (Fc 1, 26), avându-L ca model pe Mântuitorul Iisus Hristos. Un pionier al cercetărilor științifice în domeniul inconștientului spiritual, abordat prin gândirea patristică, este teologul francez Jean-Claude Larchet.

Aspecte relevante privind inconștientul

Teologul J. C. Larchet este cel care a conceptualizat și promovat conceptul de *inconștient spiritual* pe baza scrierilor patristice și scripturistice. Prin urmare, existența conceptului de *inconștient spiritual* facilitează studiul acestuia, a inconștientului spiritual, în cadrul lucrării pastorale. Conceptul de inconștient spiritual propus de către J.C. Larchet necesită o atenție deosebită deoarece tratează dimensiunea cea mai importantă a omului: dimensiunea spirituală. Omul trebuie să-și cunoască, la modul holistic, întreaga sa structură ființială. De obicei, conceptul de inconștient este asociat cu mintea omului, iar, de cele mai multe ori, cu acea dimensiune sau componentă umană care provoacă frică și, în același timp, stârnește interes. Acest fapt se datorează necunoașterii omului, necunoaștere specifică omului contemporan din cauza lipsei de interes pentru realitățile abisale ale ființei sale. Dar, spre deosebire de omul contemporan preocupat de cotidianul pecuniar al vieții, specialiștii din diverse domenii abordează acest concept, inconștientul. În acest sens, în filosofia minții se abordează problema minte-corp, iar printre principalele poziții specifice metafizicii minții sunt următoarele²:

dualismul – esența acestui curent o reprezintă ideea conform căreia natura stărilor mintale rezidă într-o entitate nonfizică mentală sau spirituală. De asemenea, aceasta se sustrage domeniului fizicii, informaticii și neurofiziologiei.

behaviorismul filosofic – nu este o teorie propriu-zis ci, mai degrabă, o analiză a limbajului în care ne raportăm și vorbim despre stări mentale.

materialismul reductionist (teoria identității) – aserțiunea principală a acestei teorii o reprezintă faptul că stările mintale sunt (identice cu) stări fizice ale creierului.

funcționalismul – aserțiunea acestei teorii, considerate a fi principale în concepțiile privind mintea, menționează faptul că orice stare mentală este caracterizată „relațiile cauzale pe care acel tip de stare mentală le susține cu (i) inputul (din mediu inconștient), (ii) alte tipuri de stări mintale și (iii) outputul comportamentului nostru.”³.

Din expunerea unora dintre cele mai importante principii ale metafizicii minții se poate deduce faptul că totul se reduce la modul în care se formează și funcționează

¹ Doctorand la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, email: calin.drageanu@gmail.com.

² Doctorand la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, email: zanfirache.nicolae87@gmail.com

³ Dionisie IGNAT, *Cu Patericul pe calea mântuirii*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2017, p. 16.

² Mircea DUMITRU, *Lumi ale gândirii: zece eseuri logico-metafizice*, Editura Polirom, Iași, 2019, pp. 84–87.

³ Mircea DUMITRU, *Lumi ale gândirii...*, p. 85.

mintea umană, fără referiri la problematica sufletului. Considerațiile privind metafizica minții contribuie la înțelegerea abordărilor specifice inconștientului în filosofie, psihologie și psihanaliză. La unii filosofi, precum Fichte, Schelling, C.G. Carus și Schopenhauer, „întâlnim, alături de inconștientul psihologic, un inconștient metafizic”⁴. Concepția lui E. von Hartmann referitoare la inconștient alătură unei perspective psihologice, fiziologice a inconștientului și una ontologică⁵. Astfel, se menționează următoarele perspective ale inconștientului⁶:

inconștientul fiziologic, care cuprinde anumite predispoziții moleculare ale organelor centrale aferente sistemului nervos, aceste predispoziții aflându-se în stare de repaos;

inconștientul psihologic definește totalitatea fenomenelor psihice rămase sub limita conștiinței centrale superioare;

inconștientul metafizic (inconștient absolut după E. von Hartmann), care este: „ființa metafizică unitară din cosmos cu atributele voinței inconștiente și ale reprezentării inconștiente”⁷.

Prin perspectivele formulate asupra conceptului de inconștient, E. von Hartmann previzionează abordări moderne ale inconștientului în psihologie și psihanaliză. În prezent, știința abordează inconștientul și prin alte perspective noi precum inconștientul emoțional și inconștientul motivațional. Dar, toate acestea, cu mici excepții, rămân în sferă psihicului neoferind o perspectivă reală a inconștientului abordabil din punct de vedere spiritual. Această perspectivă a inconștientului spiritual este expusă cel mai fidel în scrierile patristice. În vederea înțelegerii conceptului de inconștient spiritual este necesară înțelegerea inconștientului, așa cum este abordat în cercetările prezente. Astfel, raportat de modul de prelucrare al informațiilor, utilizând criteriul descrierii lingvistice, inconștientul este definit ca fiind⁸:

în sens restrâns: inconștientul face referire la lipsa unui dublaj lingvistic direct și corect asupra prezenței sau absenței unui stimul, iar conștientul are un dublaj lingvistic direct și corect asupra stimulului, a conținutului și a procesărilor informaționale de orice nivel;

în sens larg: inconștientul nu are un dublaj lingvistic direct și corect asupra prezenței unui stimul, a conținutului acestuia și a prelucrărilor informaționale (acestea exprimându-se indirect), conștientul are un dublaj lingvistic direct și corect asupra unui stimul, a conținuturilor acestuia și a asupra „semnificației și/sau caracteristicile fizice ale stimulilor, conținuturilor și ale procesărilor informaționale”⁹

⁴ Vasile Dem. ZAMFIRESCU, *Filosofia inconștientului*, Ediția a 3-a, definitivă, Editura Trei, București, 2009, p. 32.

⁵ Vasile Dem. ZAMFIRESCU, *Filosofia inconștientului*, p. 33.

⁶ Vasile Dem. ZAMFIRESCU, *Filosofia inconștientului*, p. 33.

⁷ Rudolf EISLER, *Wörterbuch der philosophischen Begriffe* (Band III), p. 299. *apud.* VASILE DEM. ZAMFIRESCU, *Filosofia inconștientului*, p. 33.

⁸ Daniel DAVID, *Prelucrări inconștiente de informație. Contaminarea psihologică în mass-media, practica clinică și juridică*, ed. a II-a, Editura Tritonic, București/Cluj, 2004, p. 41.

⁹ Daniel DAVID, *Prelucrări inconștiente de informație...*, p. 41.

Altfel spus, inconștientul „suntem noi, mai precis spus, inconștientul într-o formulare nominalistă este un termen care se referă la toate aspectele noastre psihologice care nu pot fi verbalizate și care scapă controlului conștient”¹⁰. Complementar, psihologia jungiană menționează faptul că conținuturile inconștientului personal „sunt achiziții ale vieții individuale”¹¹ în timp ce conținuturile inconștientului colectiv „sunt în schimb arhetipurile existente permanent și a priori”¹². La rândul său, filosofia a preconizat studiul inconștientului prin abordările despre „reprezentările întunecate” ale lui Kant, despre „percepțiile mici” ale lui Leibniz sau despre lipsita „conștiință a lucrurilor” a lui Fichte (după R. Eisler)¹³. Desigur că cercetările au evoluat iar neuroștiințele abordează formarea conștiinței și pe baze neurale, trunchiul cerebral având un rol important în acest sens, conform unor studii menționate de către celebrul cercetător A. Damasio¹⁴. Perspectivele științifice și cele filosofice asupra inconștientului nu depășesc dimensiunea psihică a omului, iar inconștientul spiritual este un concept mult mai adânc¹⁵.

Considerații privind studiul inconștientului spiritual în lucrarea pastorală

Alfred Adler menționa faptul că „viața psihică a omului e determinată de un scop”¹⁶, centrând întreaga activitate psihică a omului pe baza unui scop fundamental. Această afirmație se află în aceeași logică cu gândirea creștină care definește ca scop suprem desăvârșirea omului, ajungerea omului la asemănarea cu Dumnezeu conform paradigmei creaționiste (Fc 1, 26). În Evanghelia după Ioan, Mântuitorul Iisus Hristos, în dialogul cu femeia samarineană, menționează faptul că „Duh este Dumnezeu” (In 4, 24). Prin această afirmație Mântuitorul Iisus Hristos expune realitatea ontologică primordială și cea mai importantă a vieții omului, iar această realitate este în duh, adică spirituală. Conform acestora, inconștientul spiritual deține un rol deosebit de important atât în viața spirituală, duhovnicească a omului cât și în cea psihică și socială. Conceptul de inconștient spiritual este fundamentat pe logosul naturii umane, logosul reprezentând „definirea naturii umane potrivit planului dumnezeiesc, așa cum a fost ea gândită și voită de Dumnezeu”¹⁷. Astfel, din punct de vedere compozițional, inconștientul spiritual este constituit din logosul care are „o viață a sa și un dinamism propriu, care nu încetează să mâne natura umană spre ținta ei”¹⁸, această țintă fiind

¹⁰ Daniel DAVID, *Prelucrări inconștiente de informație...*, p. 23.

¹¹ C.G. JUNG, *Aion. Contribuții la simbolistica Sinelui*, vol. Vol. 9/2 (Opere complete), trad. DANIELA ȘTEFĂNESCU, Editura Trei, București, 2005, p. 16.

¹² C.G. JUNG, *Aion. Contribuții la simbolistica Sinelui*, vol. Vol. 9/2, p. 16.

¹³ Vasile Dem. ZAMFIRESCU, *Filosofia inconștientului*, pp. 31-32.

¹⁴ Antonio DAMASIO, *Sinele: construirea creierului conștient*, trad. DOINA LICĂ, Editura Humanitas, București, 2016, p. 15.

¹⁵ Călin-Marian DRĂGEANU, „Implicațiile inconștientului în transmiterea credinței”, *Studia Theologica Orthodoxa Doctoralia Napocensia* Vol. 3, Nr. 1 (2020), p. 187.

¹⁶ Alfred ADLER, *Cunoașterea omului*, trad. LEONARD GAVRILIU, Editura Litera, București, 2019, p. 26.

¹⁷ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual sau Adâncul neștiut al inimii*, trad. MARINELA BOJIN, Editura Sophia, București, 2009, p. 128.

¹⁸ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 135.

Dumnezeu. Trebuie menționat faptul că spiritualul „nu este o «parte a omului», ci mai curând o dimensiune a sa”¹⁹, iar această dimensiune este „radical diferită de cea a corpului și a psihicului, și în nici un caz nu trebuie confundată cu cea din urmă”²⁰. În structura inconștientului spiritual sunt prezente două dimensiuni specifice: dimensiunea pozitivă (inconștientul „teofil”) și dimensiunea negativă (inconștientul „deifug”). Inconștientul „teofil” este constituit din tot ceea ce „îl leagă și-l unește pe om cu Dumnezeu, îndreptându-L spre El fără a fi conștient de aceasta”²¹, iar inconștientul „deifug” este constituit din „tot ceea ce-l rupe, îl desparte și-l îndepărtează pe om de Dumnezeu, orientându-l într-un sens opus Lui”²² bineînțeles, fără ca omul să fie conștient de acest lucru. Modul în care logosul se manifestă în om este vizibil în comportamentul omului. Prin urmare, comportamentul este oferit de către modul în care logosul naturii se manifestă în adâncul omului. La nivel conștient, logosul se manifestă camuflat, deghizat și prin ritualurile și atitudinile unor pseudoreligii, pe care oamenii le practică în mod inconștient²³. Astfel, omul deține un inconștient spiritual care este fundamentat pe logosul naturii sale, iar acesta se manifestă inconștient fie pozitiv (inconștientul „teofil”), fie negativ (inconștientul „deifug”).

Spre deosebire de inconștientul fiziologic și cel psihologic, inconștientul spiritual depășește timpul și spațiul deoarece dimensiunea spirituală a omului se află în legătură cu Dumnezeu, Cel care este aspațial și atemporal. Dacă inconștientul „deifug” face referire la componenta întunecată a omului, păcatele și patimile, inconștientul „teofil” vizează aspectele pozitive. În lucrarea pastorală, preotul trebuie să cunoască realitățile spirituale pentru a putea ajuta omul să crească duhovnicește. Într-o astfel de misiune dificilă, omul trebuie să fie conștient de faptul că „numai în Dumnezeu-Omul, gândirea omului se preschimbă treptat în Atotgândire, întru Logosul Însuși”²⁴. Această schimbare, acest proces de înnoire fundamentală a omului se realizează spiritual deoarece persoana e „duh”²⁵ prin urmare „ea este o categorie imaterial spirituală”²⁶. În lucrarea pastorală, inconștientul spiritual deschide oportunitatea înțelegerii acestei realități importante a vieții omului: faptul că persoana este duh. Praxiologic, cunoașterea inconștientului spiritual contribuie la dezvoltarea unor „instrumente” prin care omul să ajungă la îndumnezeire. În vederea cunoașterii inconștientului spiritual, în special a inconștientului „deifug”, omul trebuie să-și cunoască patimile, deoarece din această patologie spirituală rezultă și o patologie psihică cu implicații concrete asupra vieții

¹⁹ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 122.

²⁰ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 122.

²¹ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 125.

²² Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 126.

²³ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, p. 137.

²⁴ Iustin POPOVICI, *Abisurile gândirii și simțirii umane: studii teologice*, trad. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, Editura Sophia: Metafrază, București, 2013, p. 41.

²⁵ Nicholas SAHAROV, *Iubesc, deci exist: teologia arhimandritului Sofronie (1896-1993)*, trad. Ică IOAN JR., a 2-a, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 104.

²⁶ Nicholas SAHAROV, *Iubesc, deci exist...*, p. 104.

cotidiene. În acest sens, J.C. Larchet menționează faptul că inconștientul „teofil” este patogen datorită faptului că nu este cunoscut, nefiind patogen în sine, iar inconștientul „deifug” este patogen și patologic în sine datorită conținuturilor sale specifice și ale efectelor aferente²⁷.

Concluzii

Studierea inconștientului spiritual în lucrarea pastorală oferă posibilități multiple, dintre care cele mai importante se consideră a fi: cunoașterea conținuturilor inconștientului „teofil” și ale inconștientului „deifug”, cunoașterea efectelor provocate de conținuturile acestora și cunoașterea atributelor specifice persoanei ca „duh”, ca realitate imaterială spirituală. Totodată rezultă o provocare importantă în acest sens: definirea și descrierea atributelor *personalității spirituale* specifice persoanei ca realitate imaterială spirituală. Viața reală depășește realitățile fiziologice și psihologice deoarece persoana este de natură imaterială spirituală. Prin urmare, conceptul de inconștient spiritual (inconștientul „teofil” și inconștientul „deifug”) prezintă oportunități reale și concrete de studiu în lucrarea pastorală.

---

²⁷ Jean-Claude LARCHET, *Inconștientul spiritual...*, pp. 174-175.